

Spirit of Bosnia / Duh Bosne

An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal
Me?unarodni, interdisciplinarni, dvojezi?ni, online ?asopis

Bosna i Hercegovina pred izazovom samostalnosti

Ivan Lovrenovi?

Uvod

Što današnju Bosnu i Hercegovinu drži na okupu? Nažalost, nikakva unutarnja kohezivna energija, dovoljno snažna da ju održi ako bi me?unarodna zajednica prestala bdjeti nad njezinim integritetom. Ovaj uvid jest uznemiruju?i, ali ako je to?an, nema koristi da se od njega okre?e glava, nego bi morao postati polaznom to?kom svih intelektualnih, znanstvenoteoretskih i političkih promišljanja o najadekvatnijim rješenjima koja bi pomogla da se postupno do?e do političke kohezije nužne za samoodrživost i funkcionalnost Bosne i Hercegovine.

Povijesno iskustvo, osobito ono najnovije tragi?no, ?iji se po?etak podudara s po?ecima višestrana?ke demokracije 1990. godine, donosi nam jednu generalnu pouku – da je budu?nost Bosne i Hercegovine u priznavanju i adekvatnom političkom artikuliranju njezinih višestrukosti, a ne u nikakvoj jednosti. Inzistiranje na jednosti(političkoj, administrativnoj, nacionalnoj, kulturnoj, jezičnoj...) zapravo je jasan simptom straha od priznavanja razlika. Istinsku i ozbiljnu privrženost Bosni i Hercegovini zato ?e najbolje pokazati one političke i intelektualne snage koje budu najspremnije da se otvorena uma i bez apriorizma suo?e sa svim implikacijama i konzekvencijama traženja pluralističkog rješenja.

I

Sumarna karakteristika kojom se moraju opisati op?e prilike u Bosni i Hercegovini u dvanaestoj godini od prekida rata, jest – stagnacija. Nikako da zapo?ne proces promjena, koji bi bio strukturalan i nepovratan. Ovo stajanje u mjestu odnosi se podjednako na sve društvene aspekte: politički, socijalno-ekonomski, kulturni, obrazovni, te, osobito važno, na aspekt rekoncilijacije i obnove povjerenja u me?uetni?kim i me?ukonfesionalnim odnosima... Etnonacionalizam u svetri etni?ke zajednice, kombiniran s religijsko-konfesionalnom komponentom i oja?an njome, dubinski je impregnirao sve strukture društvenoga života: službeni politički diskurs, kulturnu sferu, sustav obrazovanja, medije, diskurs vjerskih zajednica i njihovih lidera... Uz to još treba dodati, kao op?u pojavu, pad kulturnih i vrijednosnih kriterija, te intelektualnih i profesionalnih standarda. A sve to traje ve? mnogo vremena (sedamnaest godina, ako se ra?una od 1990. kao političke prekretnice), i važno je imati na umu da su tim procesom formativno obuhva?ene cijele generacije mladih ljudi.

Dva su bitna momenta zbog kojih dejtonski političko-administrativni dizajn Bosne i Hercegovine sam po sebi funkcionira kao ko?nica bilo kakvom ozbiljnijem reformnom procesu. Jedan se moment ti?e teritorijalno-administrativne podjele zemlje, drugi se ti?e funkcionalnoga odnosa izme?u me?unarodne i doma?e uprave.

Formula: jedna država, dva asimetrična entiteta, plus jedan distrikt (Brčko) i tri „konstitutivna naroda“, proizvod je koji na sebi nosi izrazit pečat jednokratne pragmatične upotrebe. To je smjesa disparatnih elemenata i kompromisa, čiji je jedini cilj bio da se zaustavi rat, ali tako da se sve „strane“ natjeraju na ustupke, a da se ni jedna ne osjeti poraženom.

Republika Srpska je Daytonom praktično konstituirana kao srpska nacionalna administrativno-politička jedinica, i to načelo je sistematski provedeno kroz sve aspekte javnoga i društvenog života, a uz diskriminaciju nesrpskih i nepravoslavnih kolektiviteta. Postojanje i međunarodna legaliziranost takvoga modela „države“ ne može a da se ne reflektira na politički život u drugom entitetu, u Federaciji Bosne i Hercegovine. Kod tamošnjih Hrvata to se, uvjetovano manjinskim osjećajem ugroženosti, reflektira kao zahtjev za „trećim entitetom“, kod Bošnjaka-muslimana kao refleks za dominacijom, utemeljen na veštinskom osjećaju „prirodnoga prava“. Sve zajedno, to u Bosni i Hercegovini proizvodi trajnu nestabilnost, produbljivanje međuetničkoga nepovjerenja, kompromitiranje i suspendiranje ionako krhkih osnova za nastanak transetnički orijentiranih političkih programa, stranaka, projekata...

Drugi moment, zbog kojega dejtonsko uređenje predstavlja prepreku za izlazak Bosne i Hercegovine iz začaranoga kruga stagnacije, jest odnos između međunarodne i domaće administracije. Riječ je o posebnom obliku dualizma vlasti, koji nas suočava s pitanjem: u čijim je rukama Bosna i Hercegovina? Tko njome uistinu vlada, tko usmjerava njezin hod prema budućnosti? Može li se uopće znati prema kakvom modelu društva i društvenoga racionaliteta težimo?

Ovaj model je tako postavljen, da domaćoj političkoj strukturi onemogućuje dozrijevanje do pune odgovornosti za vlastitu zemlju, ostavljajući političke subjekte u nekoj vrsti trajne nepunoljetnosti, dok međunarodnomu faktoru, i pokraj sve njegove goleme realne moći, ograničava puni protektoratski kapacitet. Time ga ostavlja bez prave i transparentne odgovornosti, ali i bez jasnoga zadatka, a, paradoksalno, omogućuje mu punu samovolju voluntarističkoga i ad hoc djelovanja. Cijeli taj međudnos kao da je smišljen da služi za – njegovanje i održavanje statusa quo!

II

Činjenica religijske, kulturalne i nacionalne višestrukosti trajna je historijska konstanta Bosne i Hercegovine. Uvijek je u vezi sa „sudbinom“ Bosne i Hercegovine bilo temeljno pitanje političke artikulacije ove bazične historijske pluralnosti, kao trajnoga elementa njezine društvene strukture. Svi režimi i sistemi koji su se ovdje smjenjivali, bili su suočeni s tim imperativom, i svi su davali svoje odgovore, manje ili više dobre i funkcionalne, manje ili više pravedne. Sama po sebi, ova pluralnost nije ni blagodat ni nesreća, a bivala je i može biti i jedno i drugo – ovisno o konkretnim historijskim okolnostima i političko-konstitucionalnim konceptima kojima se priklanjamo.

Današnja Bosna i Hercegovina suočena je s tim pitanjima možda dramatičnije nego ikada u svojoj novijoj historiji. Od odgovora na njih zavisi možda i sam njezin opstanak. Ivo Andrić, najveći bosanski i jugoslavenski pisac, prije više od pola stoljeća pisao je u svojoj poznatoj prozi Pismo iz 1920. o tomu kako tornjevi bogomolja četiriju sarajevskih religija otkucavaju svoja četiri različita vremena, i kako ljudi pod njima žive po četiri „međusobno zavažena kalendara“, ali nikada kao danas etnička/nacionalna višestrukost nije imala jasniji i oštiji oblik društvene fragmentiranosti, i nikada kao danas disparatne percepcije zemlje, historije, kulture nisu tako ultimativno utjecale na političke ambicije i preferencije. Problem je, dakle, stari, i bez obzira što odgovori na njega moraju biti sasvim novi, jer je sasvim nova i naša situacija, do njih je nemoguće doći bez razumijevanja

strukture i geneze višestrukosti o kojoj govorimo.

Ne može se dovoljno naglasiti činjenica da je ta struktura historijska pojava dugoga trajanja. Priču o pluralitetu možemo poći još od predosmanske doba u historiji Bosne i Hercegovine, jer je i tada vladao zanimljiv vjerski diversitet. No, taj srednjovjekovni svijet je potonuo zauvijek i mi o njemu nemamo nikakvo živo pamćenje. Civilizacijski i politički okvir za ono što nas ovdje zanima postavljen je nakon osmanlijske invazije u drugoj polovici 15. vijeka i nakon uvrštenja osmanlijske vlasti, te nakon masovne islamizacije stanovništva i zaživljavanja forme islamske civilizacije. Tada je stvoren specifični socijalni, kulturni i duhovni okvir, unutar kojega su se razvile i uvrstile tri vjerske zajednice, tri kulturno-civilizacijska kruga, sa zajedničkim etničkim porijeklom, jezikom i folklornim supstratom, kojima danas odgovaraju tri nacionalne skupine: bošnjačka, hrvatska i srpska.

III

Kroz cijelu tu prošlost, sve do danas, prisutna je u Bosni i Hercegovini jedna trajna težnja – težnja za socijalnom, političkom i kulturnom dominacijom jedne od tih grupa (danas: nacija) nad ostalima. U velikim povijesnim amplitudama mijena civilizacijskih formacija i državnoideoloških sustava, pod koje je Bosna i Hercegovina, kao uglavnom pasivan političko-teritorijalni objekt, potpadala i kojima je pripadala, težnja za dominacijom mijenjala je pojavne oblike, ali se ona sama nije mijenjala. I današnja drama koju ova zemlja proživljava, prvi put kao međunarodno priznat politički subjekt, može se gledati u tom svjetlu.

Sudbonosno pitanje političkog ustrojstva, u zamjenu za provizorni i izvana nametnuti Daytonski ustav, zapravo se svodi na ovo: može li se zajedničkom voljom političkih predstavnika u Bosni i Hercegovini pronaći i primijeniti takav demokratski model koji će omogućiti istinsku jednakost svih ljudi, svih nacionalnih grupa i njihovih kultura, te napokon historijski skinuti s dnevnoga reda težnju za dominacijom jednih nad drugima.

U otomanskom imperijalnom sustavu, zasnovanom na islamu kao državnoj religiji, status punopravnih građana bio je rezerviran za muslimane, dok se pripadnicima drugih monoteističkih religija – pravoslavicima, katolicima i Židovima, uz plaćanje posebnih poreza, priznavao drugorazredni status toleriranih, štićenih. U dugim stoljećima, kako je padala moć i tamnio sjaj Otomanskoga Imperija, ovaj odnos je u Bosni i Hercegovini doživljavao stalno degradiranje, osobito kroz proces pretvaranja državne zemlje u privatni posjed, koji je doveo do sve većega bogaćenja i silnikoga osamostaljivanja muslimanske velikoposjedničke klase, te na drugoj strani bio praćen sve težim socijalnim i životnim položajem nemuslimanskih slojeva stanovništva (raja). Nesnosno socijalno stanje, uz mnogobrojne političke pretenzije i kombinatoriku evropskih sila, dovelo je u Devetnaestom stoljeću do velikoga ustanka, koji je po nekim procjenama uzeo 200.000 žrtava i trajao od 1875. do 1878. godine, kada je prekinut okupacijom Austro-Ugarske po odluci Berlinskoga kongresa.

Uzajamni odnos pravoslavaca i katolika u otomanskom razdoblju, iako su jednako potčinjeni, također nije bio lišen antagonizma i dominacijskih pretenzija. Najprije, postojala je stalna težnja pravoslavnih episkopa da pred turskim sudovima isposluju potpuno podlaganje katolika pod svoju crkvenu vlast. Po uobičajenom postupku, Turci su odobravali vođenje takvih parnica, dok ne bi od obojih utjerali dobre novce, a onda bi presuđivali po najvišim carskim ispravama, koje su, ipak, uvažavale zasebnost katoličke zajednice i obreda. No, na stvaranje antagonističkoga odnosa utjecala je, s druge strane, svakako i težnja papstva na „sjedinenju crkava“, što je Srpska

pravoslavna crkva nužno doživljavala kao životnu opasnost, a i turska vlast gledala prijekim okom, jer je za nju Rim bio neprijateljsko središte.

Pod austrougarsku vlast 1878. godine Bosna i Hercegovina, dakle, ulazi s ve? odavno profiliranim i umnogome antagoniziranim etni?ko-konfesionalnim grupama. Nova vlast u po?etku je favorizirala katolike-Hrvate, traže?i u njima oslonac za svoje u?vrš?enje u Bosni i na Balkanu, pa su se muslimani-Bošnjaci i pravoslavci-Srbi našli u podre?enom položaju. No, ubrzo je austrougarska administracija napustila taj kurs, u potrazi za izbalansiranim pristupom. Izraz toga traženja bila je zamisao integralnoga politi?kog bosanstva kao konceptualno osmišljen ali zaludan pokušaj da se sprije?i kona?no oblikovanje triju modernih etnonacionalnih identiteta – srpskoga, hrvatskog i bošnja?kog.

U monarhijskoj Jugoslaviji, napravljenoj na razvalinama Otomanskoga i Habsburškoga Carstva, pa tako i u Bosni i Hercegovini, dominiraju?a nacija bili su Srbi, a srpskopravoslavni elemenat bio je i temelj na kojemu je po?ivalo jugoslavenstvo kralja Aleksandra Kara?or?evi?a, kao ideološka „armatura“ monarhije. U Paveli?evoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj od 1941. do 1945, s apsolutnom politi?kom dominacijom hrvatske nacije, Bosna i Hercegovina bila je zbrisana kao povijesno-teritorijalna politi?ka jedinica, muslimani- Bošnjaci proglašeni sastavnim dijelom hrvatske nacije kao vjerska skupina, a prema Srbima je primijenjen trostruki tretman: asimilacija (putem obra?enja u katolištvo), izgon u Srbiju, fizi?ka likvidacija. Židovi su nemilosrdno istrebljivani po nacisti?kim zakonima o rasnoj ?isto?i. Za vrijeme NDH i Hrvati su pokazali spremnost na dominaciju nad drugima, a sredstva koja su pri tome upotrebljavana i stradanje koje je time prouzro?eno, takvi su da ?e nepune ?etiri godine, koliko je trajala NDH, zadugo predstavljati mra?nu stranicu u hrvatskoj povijesti.

S dolaskom komunisti?ke Jugoslavije odnos dominiraju?ih i podvrgnutih doživljuje jednu važnu promjenu. Ona se doga?a zbog novoga tipa vlasti, i naglašeno je vidljiva u Bosni i Hercegovini. Vlast i država sada više nisu zasnovani na jednoj privilegiranoj vjeri ili naciji, nego na – radni?koj klasi i njezinoj „avangardi“, komunisti?koj partiji. Linija razlikovanja izme?u onih koji dominiraju i onih koji su im podvrgnuti sada je postavljena na druk?iji na?in. Stvara se jedan novi kolektivni nad-identitet, ne više vjerski/etni?ki/nacionalni, nego klasno-ideološki, s time da njegovi pripadnici dolaze iz svih nacionalnosti. Taj novi kolektivitet je vladaju?i, a „stari“ vjersko-nacionalni kolektiviteti su mu podvrgnuti, u principu svi jednako. Do polovice šezdesetih godina prošloga stolje?a vladala je politi?ka, ekonomska i kulturna praksa centralizma i unitarizma, koja je bila povezana s dominacijom beogradskog metropolitanskog i srpskog nacionalnog elementa, ali se to od 1966. godine u Bosni i Hercegovini po?elo korjenito mijenjati u korist koncepta nacionalne ravnopravnosti, kakav je idejno formuliran još na poznatom partizanskom zasjedanju ZAVNOBIH-a 1943. godine.

Pad komunizma i raspad Jugoslavije donio je u Bosni i Hercegovini svojevrsan povratak politi?koga legitimiteta etnonacijama, i vlast zasnovanu na njemu. Pod tim zastavama vo?en je i rat 1992-95, koji je još jedanput pokazao krvavu i ubila?ku potenciju sadržanu u težnji za nacionalnom dominacijom.

Sasvim naro?it poslijeratni bosanskohercegova?ki fenomen, proizveden kao zakonomjerna posljedica vrste rata i na?ina na koji je (ne)završen, jest pojava umnogostru?ene sheme dominacija-potla?enost. Evo grube skice: u Republici Srpskoj na djelu je snažna dominacija Srba nad Bošnjacima i Hrvatima, u Federaciji Bosne i Hercegovine na razini entiteta dominacija Bošnjaka i Hrvata nad Srbima, i Bošnjaka nad Hrvatima, u pojedinim kantonima dominacija ve?inske nacije

nad manjinskom, već prema konkretnim brojevima i političkim odnosima Hrvata i Bošnjaka, a na razini države Bosne i Hercegovine – slika u kojoj se nadbijaju dva podjednako formatirana nacionalna bloka, bošnjački i srpski, uz hrvatski u položaju statista, kojemu političku ulogu omogućuje tek slovo daytonskoga ugovora.

Bjelodano je, dakle, da je za Bosnu i Hercegovinu nužan onakav tip državnoga ustrojstva i demokratskoga poretka, koji će sistemski otkloniti potrebu i mogućnost dominacije bilo koje nacionalne grupe nad drugom, bez obzira na sadašnju brojnost i bez obzira na demografsko statistička kretanja u budućnosti. Do njega je moguće doći samo zajedničkim dogovorom i dobrovoljnim prihvatanjem od strane svih političkih faktora u zemlji, za što je od presudne važnosti izgradnja kulture pregovaranja, trezvenoga popuštanja i konsenzusa. A moguće ga je tražiti u onim modelima demokracije koji omogućuju pravednu i ravnomjernu raspodjelu vlasti između svih grupa koje bitno sudjeluju u oblikovanju društva podijeljenoga poput bosanskohercegovačkog. Konsocijacijski tip demokracije mogao bi biti jedan od pravaca takvih traženja. Modela i aranžmana koji se mogu nazvati konsocijacijskim ima mnogo, plod su različitih lokalnih, dugotrajnih iskustava, ali se može reći da poživaju na četiri glavna načela: vladi velike koalicije, pravilu veta, pravilu proporcionalnosti (uz korekciju na čelom pariteta kada je nužno osnažiti poziciju manjine) i autonomiji segmenata. Već iz ovoga možemo vidjeti da su u višenacionalnoj Bosni i Hercegovini to poznate stvari, da su neke prakticirane u prošlim vremenima kao i danas, ali da nikada nisu postale uravnoteženi i cjelovito proveden demokratski sistem.

IV

U podtekstu mnogih javnih diskusija među političarima i među intelektualcima o budućoj poželjnoj Bosni i Hercegovini implicitno je prisutna primisao o nekoj Bosni kakva je “bila prije”, i za kakvom bi trebalo težiti i sada, kao za najboljim rješenjem. Malne, kao da je riječ o nekoj idealnoj, prototipnoj Ur-Bosni, i samo bi se, eto, trebalo vratiti na nju, ili proizvesti njezinu vjernu povijesnu repliku, pa da svi budu sretni i zadovolj(e)ni.

Kod vapaja za onim što je bilo prije valja, naravno, oštro razlikovati privatno-psihološku od političke razine. Kada se obični ljudi prisjećaju “kako se lijepo živjelo nekad”, to je prirodna nostalgija za vlastitim bivšim životom s jedne strane, a s druge – izraz nezadovoljstva zbog sadašnje socijalne deklasiranosti i egzistencijalne neizvjesnosti, koja u Bosni i Hercegovini dobija sve veću i alarmantiju razmjere. K tomu, ovdje se radi i o poznatom kolektivnopsihološkom mehanizmu težnje za nekadašnjim “zlatnim vremenima”. Međutim, nacionalromantičarska Ur-Bosna ne može poslužiti kao podloga i inspiracija za bilo kakav novi politički model, jer u pogledu državnoga kontinuiteta i demokratske tradicije u Bosni i Hercegovini zapravo ne postoji povijesno iskustvo. Ako apstrahiramo daleki srednji vijek i feudalno Bosansko Kraljevstvo, koje je uništeno prije pet i pol stoljeća u invaziji Osmanlija, državnosti u pravom, nerelativiziranom smislu riječi nema sve do 1992. godine.

Kako stoje stvari u pogledu demokratskih tradicija? Bosna i Hercegovina posljednjih pola milenija svoje historije živi u sukcesivnom smjenjivanju epoha, u kojima je pod teokratskim i ideološkim režimima u sastavu većih imperijalnih i državnih struktura, te ni o državnosti, ni o demokraciji u građanskom i punom političkom smislu riječi, nije moglo biti ni govora. Kolikogod je otomanski millet-sistem za svoje doba predstavljao mudar način da imperij očuva unutarnju stabilnost u uvjetima silnih raznolikosti i ogromnoga teritorija koji državopolitički obuhvaća, on je s druge strane poživao na bitno nedemokratskim načelima i praksama: pojedinac sa svojim privatnim i

obiteljskim životom bio je potpuno u vlasti svojega vjerskoga poglavara (milet-baša), te zatim organa države, a konfesionalne zajednice su živjele me?usobno odvojenim, paralelnim životima. Duboki i živi tragovi koje je urezao taj sistem u obliku kolektivismu i korporativizmu, stopljenosti etni?koga i vjerskog identiteta, te svojevrsne neprijem?ivosti za modernu gra?ansku demokraciju, itekako su vidljivi i danas u politi?kom ponašanju suvremenih bosanskih nacijai u strahu jednih od drugih.

Zbog svega izloženog izgleda, dakle, da bi mogao biti mnogo bliži povijesnoj istini, a metodološki i kriti?ki mnogo produktivniji prijedlog da o današnjem povijesnom trenutku Bosne i Hercegovine razmišljamo kao o svojevrsnoj historijskoj nultoj to?ki u oba spomenuta aspekta – državnosnom i demokracijskom.

To se pokazuje osobito važnim u traženju optimalnoga politi?kog modela za suvremenu politi?ku artikulaciju naslije?ene, bazi?ne bosanskohercegova?ke pluralnosti, pri ?emu se ne smije zaboraviti da se danas mora ra?unati s dovršenim trima nacijama na zajedni?kom državnom prostoru. Od nekih politi?ara i intelektualaca veoma ?esto se ?uje kako su rješenja “poznata” i “jednostavna”. Treba, kažu oni, samo napraviti “normalnu evropsku državu”, treba se ugledati na “euroameri?ki model demokracije”, primijeniti “temeljna demokratska na?ela”, pri ?emu se, zapravo, misli samo na princip jedan ?ovjek jedan glas. Valjalo bi analiti?ki propitati što zna?e ovi pojmovi, i koliko su oni primjenljivi na Bosnu i Hercegovinu. I valjalo bi isto tako imati takore?i permanentno otvorenu javnu debatu o tim pitanjima, a koja nažalost još uvijek nije ni zapo?ela.

O usporedbi s ameri?kim modelom multikulturalizma nepotrebno je raspravljati ako nam je poznata potpuna razli?itost povijesne geneze ameri?koga društva i države, i društva kakvo je bosanskohercegova?ko. Tako?er, važno je upozoriti da ne postoji jedan i jedinstven model “normalne evropske države”. Ako se pod tim misli na klasi?ne (mono)nacionalne države Evrope, poput, recimo, Francuske, više je nego jasno da su ta iskustva teško primjenjiva na višenacionalnu Bosnu i Hercegovinu. S druge strane, evropsko iskustvo poznaje druk?ije a demokratski uspješne primjere i konsocijacijske modele, koji bi Bosni i Hercegovini mogli pomo?i u traženju adekvatnijih rješenja: Nizozemska, Belgija, Švicarska...

V

Da bi se došlo do prikladnih odgovora na pitanje o novim oblicima ure?enja Bosne i Hercegovine, nužna je osnovna analiti?ko-politi?ka prosudba o tomu kakav tip društva predstavlja današnja Bosna i Hercegovina. Mnogobrojni pokazatelji, kao i svakodnevna empirija, nedvojbeno ukazuju da se radi o onomu što politolozi i sociolozi nazivaju podijeljenim društvom. Podijeljenost u Bosni i Hercegovini (vjerska, etni?ka, kulturna...) ima, kako vidimo, duboke historijske korijene, ali današnja struktura te podijeljenosti ima i nove, dosad historijski nevi?ene dimenzije. Posljednji rat, zajedno s demokratskom predigrom od 1990, bio je, o?evidno „kova?nica nacija“, novih i ?eli?no skovanih politi?kih identiteta. Nekadašnji Srbi, Hrvati i muslimani-Bošnjaci, kad bi se probudili, ove današnje jedva da bi prepoznali kao sunarodnike.

Današnja Bosna i Hercegovina nominalno je lai?ka država, u kojoj je vjerskim zajednicama otvoren prostor društvenoga djelovanja iz kojega su u socijalizmu bile protjerane (školstvo, kultura, humanitarni rad itd.), a uskra?eno im je bavljenje državopoliti?kim poslovima. Obje strane, i politi?ke strukture i vjerske zajednice, na rije?ima se zaklinju u privrženost temeljnom postulatu evropske demokracije – odvojenosti crkve od države. Vlastita praksa ih, me?utim, na svakom koraku obilato demantira, i ta igra traje – s odre?enim oscilacijama i malim promjenama –

od početaka višestranačja u jesen 1990. godine. Za taj srdačni pas de deux nikada se ne može precizno reći tko u njemu vodi a tko je vođen, tko manipulira a tko je manipuliran. Jedino je sigurno da obje strane u taj zagrljaj ulažu jednaku strast i neposustalost. I to je jedan od razloga velike transformativnosti i regenerativnosti etnonacionalizma, koji ne može biti neutraliziran preko noći, nego tek putem evolutivnog “civiliziranja”, sa svim neizvjesnostima koje to sobom nosi.

Jedan od najozbiljnijih problema Bosne i Hercegovine svakako je činjenica da društvo još uvijek nije sposobno za političku autorefleksiju, za spoznavanje vlastite podijeljenosti – njezina povijesnog porijekla, prirode, suvremene tipologije, te mogućnosti demokracije u takvom tipu društva. Da su pred fenomenom podijeljenoga društva pasivni i nemoćni svi njegovi segmenti, najbolje se može vidjeti iz shematskoga pregleda onoga što oni, u zamjenu za konačni ozbiljan susret s vlastitom zadaćom, nude kao svoje viđenje buduće Bosne i Hercegovine. Srpsku politiku zanima samo ekskluzivna srpska „država“ u Bosni i Hercegovini. Zato ona zastupa tvrdi federalistički stav u okviru Bosne i Hercegovine, a unitaristički u okviru Republike Srpske. Srbe izvan Republike Srpske odavno je prepustila sudbini potpune političke i kulturne marginaliziranosti, a zapravo svojevrsne i tihe asimilacije, isto kao što ona postupa s Bošnjacima i Hrvatima u Republici Srpskoj. Hrvatska politika nema vlastitu ideju nego kaska za srpskom, i artikulira se pogodbeno: ako Srbi imaju svoj entitet, hoćemo i mi svoj. Bošnjačka politika svojim postupcima, kao i svojom programiranom šutnjom o bilo kakvom razračunom, konkretnijem viđenju buduće države, sama daje osnove sumnjama da želi unitarnu državu, s bošnjačkim narodom kao jedinim državotvornim. Takve težnje najbolje se pokazuju kroz spontanu odbojnost spram nacionalnih i kulturnih različitosti. To je veoma čest stav, koji se čuje i od običnih ljudi, i od akademika, i od političara: da se u Bosni i Hercegovini jedino vjerska pripadnost može priznati kao kriterij grupnoga razlikovanja, a da su hrvatski i srpski politički nacionaliteti – „uvezeni“, neautohtoni. Ovdje je i u metodičkom i u političkom smislu od ogromne važnosti podsjećanje na turbulentnu historijsku krivulju, koja nam govori kako je odnos prema različitostima kroz cijelu modernu južnoslavensku i bosanskohercegovačku povijest bio i ostao jedan od ključnih i određujućih faktora stabilnosti/nestabilnosti, povjerenja/nepovjerenja. Taj grafikon nepotkupljivim jezikom činjenica kazuje: svako potiranje i nepriznavanje različitosti ovdje završava u unitarističkom nasilju, a na drugome polu kao reakciju rađa apsolutizaciju različitosti, koja po pravilu završava u političkom separatizmu. Iz ovoga više nego jasno izlazi kakav bi odnos prema različitostima morale razvijati one političke snage koje bi istinski htjele da budu probosanske. Istovremeno, trebala bi to biti i važna pouka za međunarodnu zajednicu, koja do sada uopće nije uložila intelektualni i politički trud da istinski razumije Bosnu i Hercegovinu kao višenacionalnu zajednicu i sve probleme koji iz toga proizlaze.

© 2008 Ivan Lovrenović

The preceding text is copyright of the author and/or translator and is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.